

A LEGEND ANALYSIS FROM EVLIYA ÇELEBİ'S SEYAHATNAME (BOOK OF TRAVEL): KAPANİ DELİ SEFER DEDE'S ALGERIA TRIP

Neşe IŞIK*

*Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Göztepe-İstanbul

E-mail: neseisik@gmail.com

Copyright © 2018 Neşe IŞIK. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

Travelogues, one of the oldest cultural products, are one of the most important literary genres that convey the historical adventure of mankind to the future. In recognizing what is different during the life journey in the world, the human being leans towards the direction of the different one, and transmits the interesting aspects of the one that has a certain value in this difference to its own culture. Travelers, the most famous heroes of this mysterious journey, are the people who transmit today's world to tomorrow. Evliyâ Çelebi's ten-volume Seyahatnâme (travelogues) is the very precious piece of our literature on the travel genre. Evliyâ Çelebi's Seyahatnâme has the characteristics of a rich library which will be a source for many fields. Seyahatnâme left us a rich heritage in terms of legends, one of the oral cultural products.

In this study, the legend of Kapanî Deli Sefer Dede which takes place in Istanbul and Algeria and takes part in Evliyâ Çelebi's Seyahatnâme competing with the works written in the travelogue genre in the world will be analyzed in terms of archetypal symbolism.

Keywords: *Evliya Çelebi's Seyahatnâme, Kapanî Deli Sefer Dede, Legend, İstanbul, Algeria, Archetypal Symbolism.*

JEL: Z1 - Z11

EVLIYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NDEKİ BİR EFSANENİN ÇÖZÜMLENMESİ: "KAPANİ DELİ SEFER DEDE" NİN CEZAYİR YOLCULUĞU

ÖZET

En eski kültür ürünleri arasında yer alan seyahatnâmeler, insanoğlunun tarihî serüvenini geleceğe aktaran en önemli edebî türlerden biridir. İnsan, dünyadaki yolculuğu esnasında farklı olanı tanımakta, farklı olanın cezbeden yönlerine eğilmekte ve bu farklılıkta belli bir değere sahip olanın ilginç yönlerini kendi kültürüne taşımaktadır. Bu gizemli yolculuğun en ünlü kahramanları olan seyyahlar, bugünün dünyasını yarınlara aktaran insanlardır. Edebiyatımızın gezi türündeki çok kıymetli eseri, Evliyâ Çelebi'nin on ciltlik seyahatnâmesidir. Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi pek çok alana kaynaklık edecek oldukça zengin bir kütüphane niteliği taşımaktadır. Seyahatnâme, sözlü kültür ürünlerinden biri olan efsaneler açısından da bizlere oldukça zengin bir miras bırakmıştır.

Bu çalışmada, dünyada seyahatnâme türünde yazılmış eserlerle boy ölçüşebilecek değerdeki Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde yer alan ve mekân olarak İstanbul ve Cezayir'de geçen, Kapanî Deli Sefer Dede efsanesinin arketipsel sembolizm açısından çözümlenmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Kapanî Deli Sefer Dede, Efsane, İstanbul, Cezayir, Arketipsel Sembolizm.

1. GİRİŞ

Analitik psikolojinin kurucusu Carl Gustav Jung'a göre sembol, gündelik hayatımızda bilip tanıdığımız; ancak alışlagelen, açık anlamına ek olarak özgün bağlantılar da sunan bir terim, bir ad, hatta bir resimdir. Bir nesnenin, bir şeklin ya da bir kelimenin sembol olabilmesi için ilk bakışta anlaşılabilenden daha fazla anlam içermesi gerekir. Kelime, resim ya da nesne, bu şekle büründüğü zaman simgesel hâle gelir. O zaman tam olarak tanımlanamayan, bilinmeyen, daha geniş, "bilinç dışı" bir yön kazanmış olur. Jung, ortak bilinç dışını oluşturan yapısal öğelere arketipler adını vermiştir. Jung, arketiplerin bütün insanlıkta ortak bulunduğunu, soya çekim ile atalardan gelen bütün geçmişi içerdiğini savunur. Jung'a göre kültürel bilinç dışı, bireysel bilinçleri çepeçevre sarmalar. Her insan bilincinde, kökensele bilinç dışına ait bütün yaşam biçimleri ve atalarına ait kalıtımsal işlevleriyle doğar. Hayatın yansıması olan edebî eserlerde de arketipler karşımıza çıkar. Destan, masal, efsane ve halk hikâyeleri gibi sözlü kültür ürünlerinde arketiplerin izini sürmek mümkündür.

Analitik psikolojide arketipler, sembolik anlatımlar olduğundan arketiplerin, anlamlandırılması gereken bir yanı vardır. Çalışmada sembolik açıdan ele aldığımız efsane türü, mensubu olduğu milletin "kültürel bellek"lerindedir. Bir milletin kültürel belleğinin temel unsurlarından biri olan efsaneler, bu bağlamda değerlendirildiğinde ortak bilinç dışını yansıtan kavramların, onları var eden toplumu nasıl ayakta tuttuğunu gözler önüne serer. Efsanelerin bünyelerinde barındırdığı "kültürel kodların" çözümlenmesi, ait olduğu milletin kültürel devamlılığı açısından o millete önemli bir açılım kazandıracaktır.

Efsaneler, mensubu olduğu bir milletin sosyal ve kültürel yapılarını yansıtan sembolik anlatımlar olduklarından, bu çok katmanlı anlatıların farklı bir "okuma"yla anlamlandırılmalarını gerekli kılar. Bünyesinde barındırdığı inançlar, dinî ve kültürel unsurlar vb. öğelerle imgesel gerçeklik düzeyinde olan efsaneler, çok yönlü tematik açılımlara da kaynaklık eder.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, *her bireyin kendi içinde sahip olduğu/içinde taşıdığı, tüm insanlık için ortak olan evrensel motifler yoluyla doğuştan kendilerine miras bırakılmış olan ifade biçimleri*¹ olan arketipleri, sözlü kültür ürünlerinden efsanelerde de tespit etmek mümkündür. Bu çalışmada arketipsel sembolizm açısından Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde yer alan ve mekân olarak İstanbul ve Cezayir'i konu alan Kapanî Deli Sefer Dede adlı efsanenin çözümlenmesi yapılacaktır.

¹ ÖZTEKİN, Ayşe (2011), "İbn-i Ârabi'nin Âyân-ı Sabite'si ile Jung'un Arketip'leri Üzerine Bir Değerlendirme", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 296.

2. KAPANİ DELİ SEFER DEDE'NİN MENKİBEVİ KİMLİĞİ

Kapanî Deli Sefer Dede, İstanbul'un meşhur divânelerindendir. 1600'lü yılların ortalarında yaşadığı rivayet edilen Kapanî Deli Sefer Dede, Unkapanı'nda yaşamış olmasından olsa gerek Kapanî lakabıyla anılır. Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde deli 'divâne' terimi ilahî aşkın etkisiyle cezbeye tutulmuş insanlar için kullanılan tasavvufî bir hâl olarak kullanılır.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te deli kelimesinin anlamı; aklını yitirmiş olan, aklî dengesi bozulmuş olan, meczuptur. Arapçadan alıntılanan "mezczup" kelimesi ise Tanrı aşkında varlığını yitirmiş insan" şeklinde tanımlanmaktadır. Kapanî Deli Sefer Dede de Tanrı'nın varlığında hiçlik makamına erişmiş bir divanedir. Divanelerin mucizevî halleri Kapanî Deli Sefer Dede'de de zuhur eder. Sefer Dede'nin menkıbevî hayatıyla ilgili bilgileri Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâme'sinden edinmekteyiz.

"Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâme adlı eseri Osmanlı İmparatorluğu coğrafyası başta olmak üzere, pek çok ülke ve bölge hakkında çeşitli bilgiler içermektedir.

Evliya Çelebi Cezayir'i ziyaret etmemiş olmasına rağmen eserinde Cezayir ile ilgili pek çok bilgi vardır. Bu bilgiler, Evliya Çelebi döneminde Osmanlı İmparatorluğu içinde Cezayir'in imajı, Cezayirli denizciler ve onların faaliyetleri, Cezayirli kiyafetleri gibi pek çok hususta bilgi sahibi olunabilmektedir ²." Muhsin Kadıoğlu'nun makalesinde belirttiği üzere Seyahatnâme'de yer alan Cezayir ile ilgili bilgiler arasında, mekân olarak Cezayir'de geçen bir efsane de yer almaktadır. Çalışmaya konu olan efsanenin kahramanı Sefer Dede'nin yolculuğu İstanbul ve Cezayir arasında gerçekleşmiştir. Bu yolculuğunda ona refakat eden kalyonlarla Cezayir'e sefere çıkan denizcilerdir.

2.1. Kapanî Deli Sefer Dede Efsanesi

Seyahatnâme'nin birinci cildinde yer alan Kapanî Deli Sefer Dede'nin efsanevî hayatı eserde şu şekilde nakledilir:

"Ve Kapanî Deli Sefer Dede: Unkapanı'nda Ekmekci Alî Çelebi'nin âteş i germâ-germli ekmek furununa girüp hâb ı râhata vardı. Andan çıkup niçe yüz kimesne ile vedâlaşup Unkapanı'nda kendüyi deryâyâ atup gâ'ib oldu. Bu ahvâle ahâlî-yi Kapan ı dakik vâkıflardır. Yedi yıldan sonra Cezâyir'den Kara Hoca ve Alî Peçenoğlu kalyonları ile Der i devlete geldiklerinde Deli Sefer Dede anların kalyonları ile bile gelüp yine Unkapanı'mızda sâkin olurdu. Ammâ bî-zebân olmuşdu. Mezbelistânlarda papuç eskilerinden gayrı bir şey tenâvül etmezdi.

² KADIOĞLU, Muhsin (2017), "Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesinde Cezayir Kelimesinin Kullanım Şekilleri", Farklı Bakış Açılımları ile Cezayir'de Türk-Osmanlı Dönemi ve Mirası(1516-1830) Uluslararası Sempozyumu, 13-14 Aralık, Cezayir, s. 1.

*Kara Hoca ve Alî Peçenzâde tevâbi 'leri nakl ederlerdi: "Yedi sene mukaddem bu Sefer Dede'yi Sedde Boğazı'ndan taşra Bahr i Muhît üzre bir balığa süvâr olup şinâverlik ederken gemimize alup muvâfik eyyâm ile Cezâyir'e gelirken Sefer Dede süvâr olduğu neheng akîbimizden ayrılmayıp biz Cezâyir'e geldikde balık dahi limana girüp kenâra düşüp merhûm olup lâşesin Sefer Dede ricâsıyla defn eyledik" deyü bu kadar ibâdullâh şehâdet etdiler. İşte merhûm Sefer Dede böyle bir âşık ı serbâz, büdelâ yı mümtâz idi. Ol sene Unkapanı mahzeninde merhûm olup Unkapanı hâricinde Horosî Dede yanında defn etdiler."*³

Günümüz Türkçesiyle:

Kapanî Deli Sefer Dede Unkapanı'nda Ekmekçi Ali Çelebi'nin alev alev yanan fırınına girer ve rahat bir uyku çekmiş. Bir gün oradan çıkıp yaklaşık yüz kişi ile vedalaşarak Unkapanı'ndan kendisini denize bırakıp kayıplara karışır. Aradan yedi yıl geçene kadar kimse Kapanî Deli Sefer Dede'den haber alamaz.

Bir gün Cezayir'den gelen Kara Hoca ve Alî Peçenoğlu'nun kalyonları İstanbul'a eriştiğinde, yanlarında Sefer Dede'nin olduğu görülür. Kapanî Deli Sefer Dede doğruca Unkapanı'na gelir ve eski mahallesine yerleşir. Herkes şaşkındır... Kapanî Deli Sefer Dede'nin dili tutulmuştur. Verilen ikramları kabul etmez, bir de kendisinde çöplükten bulduğu eski ayakkabıları toplama âdeti hâsıl olmuştur. Dilsiz olduğundan Deli Sefer Dede'nin anlatamadıklarını onu İstanbul'a getiren Kara Hoca ve Alî Peçenoğlu anlatırlar:

Kara Hoca ve Alî Peçenoğlu maiyetindekiler, gemiyle Sebte (Cebelitarık) Boğazı yakınlarında seyrederken bir balığın sırtında Deli Sefer Dede'ye denk gelince onu gemiye alırlar. Deli Sefer Dede'nin yolculuğunda onun yol arkadaşı olan balık da peşlerine takılır ve hep beraber Cezayir'de bir limana yanaşırlar. Balık, Deli Sefer Dede'nin onu terk ettiğini anlamış olacak ki Cezayir Limanı'nında kıyıya vurarak ölür. Tüm bu olup bitene orada bulunan denizcilerin tamamı şahit olmuştur. Kalyoncular balığı Dede'nin ricası üzerine gömer ve İstanbul'a doğru yola çıkarlar. Candan bir âşık, seçkin bir divani olan Kapanî Deli Sefer Dede İstanbul'a döndüğü sene Unkapanı mahzeninde ölür. Merhum, Unkapanı yakınlarında Horosî Dede yanına gömülür.

³Evlîyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî(2002), Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, (Haz: S. A. Kahraman, Y. Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, I. Kitap, İstanbul,.s. 185.

Uşşakî Tarikatının Piri Hasan Hüsameddin Uşşakî'nin müritlerinden olduğu rivayet edilen ve Kapanî Deli Sefer Dede ile aynı dönemde yaşayan bir başka Sefer Dede ile ilgili menkıbe de oldukça dikkat çekicidir. Bu menkıbede de, çalışmaya konu olan Kapanî Deli Sefer Dede efsanesindeki olay örgüsü oldukça fazla benzerlik göstermektedir. Menkıbe şöyle nakledilir: *Sefer Dede, Hz. Hüsameddin Uşşakî'nin "kahve nakibi" imiş. Rivayete göre Sefer Dede, Hz. Pir'in canını sıkacak bir harekette bulunmuş, bunun üzerine tekkeden destur edilmiş. Sefer Dede, Hz Pir'den ayrılmak istemediğinden:*

-Efendim nereye gideyim? Deyince, Hz. Pir de:

-Cehenneme git! diye buyurur.

Sefer Dede bunun üzerine düşünmüş, dünyada iken cehenneme gitmeye imkân yok. Dünya cehennemi olsa olsa fırın olabilir. Pirinin emri yerini bulsun diye, Kasımpaşa'da bir fırına gider. Hemen "Destur Azizim!" diyerek fırından içeri kendini ateşe atar. Herkes hayretler içinde kalır. "Ey ateş! Serin ve esenlikli ol" der, sırrı zuhur eder. Sefer Dede gülistan olur, ona bir zarar gelmez. Halkın hayretleri arasında fırından çıkar. Durum derhal Hz. Pir'e arz olunur. Sefer Dede Türbesi, İstanbul Kasımpaşa'daki Pir Hasan Hüsameddin Uşşakî'nin Türbesi'nin karşısındaki sokakt, Ahmed Efendi Camisinin yanındadır⁴.

Kapanî Deli Sefer Dede ile benzer kerametleri gösteren bu menkıbede anlatılan Sefer Dede arasındaki benzerlik, anlatının bir varyant mı, yoksa halk muhayyilesinin meydana getirdiği farklı bir rivayet mi olduğu sorularını akla getirmektedir.

3. EFSANENİN ÇÖZÜMLENMESİ:

Kapanî Deli Sefer Dede efsanesinde mitolojik semboller oldukça fazla dikkati çekmektedir. Mitoloji, genetik hafızamızda var olan bilgi, inanç ve kutsallıkların bütünüdür.⁵ Mitlerin en önemli özelliği gerçek ve kutsal olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Her ne kadar mitlerin temelinde gerçeklik unsuru olsa da zaman içinde bu gerçeklik mitlerin sembolik anlatımına dahil olur. Mitolojilerdeki bu gizli dilin anlamlandırılması, insanlığın gizemli tarihini anlamlandırmaktır. "Mitolar, zaman ve mekân içerisinde gelişen bir tarihçeye sahiptirler. Bu tarihçe içinde sembolik bir dil kullanılarak, dinî ve felsefî görüşleri ve ruhun geçirdiği tecrübeleri bize aktarmışlardır."⁶ Fromm mitoları; kendilerini sembol dili aracılığı ile

⁴ <http://www.evliyalar.net/esrar-baba-k-s>

⁵ BAYAT, Fuzuli (2007), Türk Mitolojik Sistemi, Ötügen Yayınları, İstanbul, s. 17.

⁶ FROMM, Erich(1990), Rüyalar Masallar Mitolar (Sembol Dilinin Çözümlemesi), Arıtan Yayınları, İstanbul, s. 211.

ifade etmiş geçmiş zaman bilgelikleri ve özdeyişleri⁷” olarak tanımlar. Mitler, ilkçağlarda oluşmuş olmakla beraber bugün hâlâ hayatımızın en önemli noktalarında varlıklarını sürdürürler ve insanlığı etkilemeye devam etmektedirler. Mitler bugünlere, hemen hemen bütün milletlerde mevcut olan ait olduğu milletin destan, masal, halk hikâyesi, efsane gibi geleneksel anlatı türleri ile gelmiştir. Bu edebî türlerle o millete ait mitolojik unsurlar geçmişten bugünlere taşınmıştır.

İşte bu –bilinç dışı genetik hafızamız- efsanelerde, menkıbelerde de sembollerle bugünlere aktarılmıştır.

Çalışmaya konu olan Kapanî Deli Sefer Dede efsanesinde karşımıza çıkan mitolojik unsurlardan dikkati çeken ilk unsur ateştir.

3.1.Halk Kültüründe ve Mitolojilerde Ateş:

Efsanede Kapanî Deli Sefer Dede, harıl harıl yanan fırına girip uykuya dalar. Anasır-ı erbanın bir unsuru olan ateşin, yakıcı olması, yok etmesi hususiyetlerinin yanı sıra temizleyici olması ve kutsiyet taşıması özelliğiyle de çağlar boyunca ilahî gücün simgesi olmuş, kimi zaman da ona tapılmıştır. Heraklitüs’e göre her şey ateşten meydana gelmiştir ve ateşe dönecektir. Ateş dönüşüm aracıdır. Ateşin en önemli özellikleri arasında da parlaklık, sıcaklık, hareketlilik ve canlılık vardır.

Kapanî Deli Sefer Dede’nin, ilahî gücün sembolü olan ateşte yanmayışı meczubun, Tanrı’nın cezbesine kapılmış oluşuyla ilişkilendirilebilir. Kahramanın ve ateşin ilahî özellikler taşıması bu anlamda tesadüfi değildir. Kapanî Deli Sefer Dede, divaneliği bir diğer ifadeyle Tanrısal gücü sayesinde yakan kavuran ekmek fırınına girer ve alevler arasında uykuya yatar. Ateş ve uyku arasında da mitolojik bir bağ vardır. Bachelard ateşin hayal kurma ve düşler üzerinde oldukça etkili olduğunu, hatta bu konuda, aynı özellikteki bütün diğer nesnelere daha etkili olduğunu düşünmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere ateş bütün kültürlerde kutsal sayılmış ve tanrıyla ilişkilendirilmiştir: “Hemen hemen bütün kültürlerde ateş ve ocağın kutsallığı, kendini ateşin veya ocağın tanrı veya tanrıça olarak kabul edilmesi ya da Tanrı’nın gücünü gösteren bir imge olarak ateşin varlığı şeklinde ortaya koymaktadır⁸.”

Ateş, Türkler arasında temizleyici, kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruyucu bir unsur olarak kabul edilmiş, bu bağlamda halk kültüründe ateşe bağlı olarak birçok inanç ortaya çıkmıştır.

⁷ FROMM, Age, 1990, s. 7.

⁸ ÇAĞLAR, Birsal (2008), Türk Mitolojisinde Dört Unsur ve Simgeleri Üzerine Bir İnceleme, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.102.

Ateş kadim zamanlardan itibaren insanoğlunun hayatında önem arz eden bir unsur olmuştur. İlkelerin erginlenme törenlerinde, sıkça görülen bir uygulama da, ateşin kullanımınıdır. Ateş sayesinde adayın cesareti ve özverisi sınanır. Ateş üzerinden atlama, korlar üzerinde yürüme, vücudun bir bölümünün dağlanması gibi zorlu uygulamalar yapılır. Burada, ateşin hem arıtıcı, hem de dönüştürücü-değiştirici niteliği ön plana çıkar. Ateş, simyada ruhu sembolize eder. Heraclitus'a göre, asil ruhların özü ateştir. "Ateş, gereksizleri yok ederek insandaki tanrısal özü açığa çıkartmaktadır."⁹ Ateş şuuru simgeler.

Kapanî Deli Sefer Dede, Tanrı'nın cezbesine tutulmuş bir divanedir. O, alevlerin arasında uyuduktan sonra, fırından çıkıp insanlarla selamlaşp kendisini denizin serin sularına bırakır.

3.2. Mitolojik Unsur Olarak Su

3.2.1. İlahî Aşkın Çağrısı: Sefer Dede'nin Denizdeki Yolculuğu / Eşiği Geçmek

Bilinmeyen alanlar (çöl, derin deniz, bilinmedik diyarlar, vb.) bilinç dışı içeriğin yansıtılması için serbest alanlardır¹⁰. Deniz, kahramanın bilinmeyene açıldığı yoldur. Denizin bilinmeyen sularına kendisini bırakan Kapanî Deli Sefer Dede böylece eşiği geçmiş olur. Arketipsel sembolizmde eşik, kahramanın bilinenden bilinmeyene yaptığı yolculuğun ilk aşamasıdır. Kahraman, serüvenin çağrısına uyarak kimi zaman bir mağaraya, kimi zaman bir kuyuya varır. Bu yerler yüce ana arketipini simgelerken, aynı zamanda aşama evresinin de eşiğidir. Bu eşiği geçen kahraman, *balinanın karnı* dediğimiz, yani *kahramanın olağanüstü olaylarla karşılaşmasını sağlayacak*, bilincin ötesinde, bilinç dışının simgesi olan bir yere ulaşacaktır. Su arketipsel sembolizmde bilinç dışının sembolüdür, suyun üzerindeki bölüm ise bilinçli dünyayı simgeler¹¹. "Su, ateşe zıttır. Dişi unsuru içerir. Yansıma gücünden dolayı kadimler onu bilgeliğin simgesi olarak görmüşlerdir. Diğer özellikleri soğukluk, gizlilik ve uykudur. Eşiği geçen Kapanî Deli Sefer Dede, bilinç dışının ve bilgeliğin sembolü olan denizdeki yolculuğuna başlar. Deniz, ya da diğer bir ifadeyle su nefsin yansıması olarak görülür. Nefsin suya baktığında kendini fark etmesi bilinci; suyun hareketinde canlılık, dinginliğinde dinçlik ve berraklığında saflık bulmasıyla gerçekleşir. Su mitolojik ve dinî öğretilerde çok önemli bir yere sahiptir. Suyun arındırma özelliği Hindularda ve Hristiyanlıkta benzerlik gösterir. Hindulara göre tövbe ederek Ganj'da yıkanmaya gelen herkes bütün günahlarından kurtulur. Hristiyanlıkta vaftiz töreninde de yeni doğan bebek suyla günahlarından arındırılır.

⁹SALTIK, Mehmet (2005), Kuş Dili Kılavuzu, Hermes Yayınları, İstanbul, s. 128-129.

¹⁰CAMPBELL, Joseph (2000), Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Kabalcı Yayınları, İstanbul, s. 96.

¹¹JACOBI, Jolande (2002), C.G. Jung Psikolojisi, İlhan Yayınları, İstanbul, s. 136.

Müslümanlıkta abdest almak için temiz su kullanılır. *Kur'an-ı Kerim Enbiya suresi otuzuncu ayette*, canlı olan her şeyin sudan yaratılmış olduğu şöyle bildirilir:

“İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?” (Enbiya Suresi, 30. Ayet)

Yaratılış mitlerinde su önemli bir unsurdur. Altay yaratılış mitinde hiç bir şey yokken, önce su vardır. *“Yerin yer olduğunda sularla kaplıydı her yer / Ne gök vardı, ne de ay, ne güneş ne de bir yer”*¹² *“İncil’de suların üstünde gezinen Tanrı’nın ruhu teşbihinin karşılığı, Hindularda da denizde yüzerken dünyanın altın yumurtasını yumurtlayan kutsal kuğu imgesi vardır. Hindu tanrılarının yeri olan açmış nilüfer çiçeği suyun üzerinde yüzen “ilahî arş”dır.”*¹³

Su, pek çok dinde ve öğretilerde allegorik temsil, ilahî bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk mitolojisinde yaratılışın özü, hiçbir şey yokken var olan *sudur*. Su bu sebeple kutsaldır. Çalışmaya konu olan, Tanrısal özü benliğinde barındıran Kapanî Deli Sefer Dede’nin seferi de, âdeta *“ilahî bir yolda”*, yani denizin üzerinde, bir balığın sırtında vuku bulacaktır.

3.3. Halk Kültüründe ve Mitolojilerde Balık

3.3.1. Balığın Sırtında Denizleri Aşmak / Balinanın Karnı

Balık, simgesel anlamda balinanın karnını, denizin karanlıkları da bilinçaltını ifade eder. Tıpkı balığın denizin altından gelmesi gibi, kahramanın yolculuğu sırasında aradığı nesneyle karşılaşma anı da- bilinçli yaşamımızı değiştirmek üzere- bilinçaltının derinliklerinden gelir¹⁴. Tanrının cezbesine kapılmış kahramanın, -balinanın karnı- olarak simgelenen balığın sırtındaki olağanüstü yolculuğu Sefer Dede’yi, Tanrıyla âdeta birleştirir. Hem Müslümanlar hem de Hindular arasında Hoca Hızır diye kutsanan Hızır’ın, nehirlerin ve denizlerin efendisi olarak görüldüğü ve dalgaların Hoca’nın dalgaları diye adlandırıldığı görülmektedir. Bu sebeple Hindistan’da Hızır, daima bir balığa binmiş olarak tasvir edilir¹⁵. Müslümanlar arasındaki Hızır inanışındaki gibi Kapanî Deli Sefer Dede de, İstanbul’dan Cezayir’e yaptığı yolculuğunda balığın sırtında görülmektedir.

Balık, eski Türk kültüründe, dünyanın yaratılışının sembolüdür. Bazen de erlik ile beraber yer altı dünyasının hatta ölümün simgesi olur. Mitolojide, dünyayı taşıyan, diğer bir ifadeyle dünyanın temelini oluşturan totem ya da kılavuz hayvan olarak öküz veya diğer hayvanlarla

¹²ÖGEL, Bahaeddin (2012), Türk Mitolojisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 451.

¹³BURCKHARD, Titus (1997), Aklın Aynası, İnsan Yay., İstanbul, s.140-141.

¹⁴PEARSON, Carol S. (2003), İçimizdeki Kahraman, Akaşa Yay., İstanbul, s. 200.

¹⁵ OCAK, Ahmet Yaşar (1990), İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s.125.

birlikte balığa da rastlanır. “Altay Yaradılış Destanı”na göre, dünyanın temelinde üç büyük balık vardır.

Balık, Hıristiyanlıkta da önemli bir simgedir. “*Camelot öyküleriyle yakından ilişkili olan Balıkçı Kral mitoslarında kahramanın bulduğu nesne kutsal bir balıktır. Balığın hazine olarak tanımlanması ilk Hristiyanların balığı bir tür gizli işaret olarak kullanmalarına yeni bir ışık tutar*¹⁶.” Hz. İsa'nın yerinde balığı bulurlar. Balık ilahî bir nitelik taşır.

“*Balık motifi, Hint, Yunan, Cermen, Japon ve Çingene mitolojisinde, Mezopotamya kültüründe, Asur ve Babil uygarlıklarında da bulunmaktadır.*”¹⁷ “*Babil dönemi mühürlerinde, kötü ifritlerin yanına işlenen balık figürünün koruyuculuk özelliğinden bahsedilir. Aynı durum Hint mitolojisinde de yer almakta olup, bir tufan yaratarak, insanların soyunu kurutmayı planlayan tanrılara karşılık, bir diğer tanrı Vişnu, balık biçiminde gelerek insanların neslini kurtarmıştır.*”¹⁸ Sümer mitolojisinde ilah Erki'nin sulara olduğu söylenir. Bu ilah balık kuyruğuyla tasvir edilir ve Oannes denilen balık insanlarla ilişkilendirilir. Oanneslerin yeryüzünde daha önce yaşamış bilge varlıklar olduğu söylenir. Sümer mitolojisine göre tufandan önce yedi bilge kişi denizden çıkıp şehirlere dağılmış ve oralarda insanlığa uygarlığı öğretmiştir. “*Hindu mitinde ise tanrı Vişnu'nun insanlığın atası olan Manu'yu kurtarmak için balık formunu aldığı söylenmektedir.*”¹⁹

Bazı topluluklarda da her hayvan cinsinin ayrı bir iyisi olduğuna inanılır. Bu bağlamda, deniz ve göllerde yaşayan hayvanların da bir iyisi olduğu düşünülür. Nitekim şaman davulu üzerinde su iyelerini temsil eden iki balık yer alır.

Halk kültüründe balık; bolluğun, kısmetin, bereketin, zenginliğin, dişiliğin, üremenin, bilgeliğin, masumiyetin, rehberliğin, koruyuculuğun, kurtarıcılığın, Hz. Hızır'ın sembolüdür. Sefer Dede'nin yolculuğunda ona refakat eden balık bir manada ona yol gösteren rehberdir. Roux, “Türklerin ve Moğolların Eski Dini” adlı eserinde, rehber hayvanlardan bahsederken bu hayvanlara balığı da ekleyerek, “*Füyü'lerde rehber, bir nehir üzerinde köprü oluşturan balıklar ve kaplumbağalardır*” der. Roux, bunun tek örnek oluşturmadığını ifade ederken, “*Oğuzların Aral'daki bir balığın rehberliğinde*”²⁰ olduğunu da belirtir.

¹⁶ PEARSON, Carol S. (2003), İçimizdeki Kahraman, Akaşa Yay., İstanbul, s. 200.

¹⁷ GEZGİN, Deniz (2007), Hayvan Mitosları, Sel Yay., İstanbul, s. 42-51.

¹⁸ GEZGİN, A.g.e, s. 48.

¹⁹ SARI, Eren(2017), *Efsane/Mitoloji*, E.Pub, s. 96.

²⁰ ROUX, Jean Paul (2002), Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Kabcacı Yay., İstanbul, s. 218.

Kapanî Deli Sefer Dede'nin olağanüstü seferinin balık üzerinde gerçekleşmesi Kur'an-ı Kerimde geçen Hz. Yunus (A.S) kıssasını hatırlatır:²¹ Bu kıssa şöyledir:

Hz. Yunus, Ninova halkına peygamber olarak gönderilir. Ancak Ninovalılar Hz. Yunus'un hak yola davetine icabet etmezler. Ninovalıların inkârı ve taşkınlıkları üzerine Hz. Yunus (A.S) görevini terk edip bir gemiye biner ve Ninovalıları arkasında bırakarak oradan ayrılır. Bir süre sonra denizde fırtına çıkar, geminin batma tehlikesine karşılık önlem almak amacıyla geminin yükünü hafifletmek için gemide bulunanlardan bazılarını denize atmaya karar verirler. Bunun üzerine, kura çekilir ve Hz. Yunus (A.S) kura sonucu denize atılır. Denize düşen Yunus peygamberi bir balık yutar. Daha sonra Yunus peygamber kendi halkını doğru yola sevk etmekte ısrarcı olmayıp, şehirden ayrılarak yaptığı hatanın farkına varır ve balığın karnında tövbe eder. Allah, tövbesini kabul eder ve Hz. Yunus balığın karnından kurtulup, sahile atılması olayı gerçekleşir. Ninova halkı ise azap onlara gelmeden tövbe eder, Allah da onları bağışlar ve Ninova halkı Allah'ın gazabından kurtulur.

Hz. Yunus(A.S) sahilde hasta bir şekilde bir süre(3, 7, 40 gün) kalır. Allah'ın lütfuyla iyileşir. Yunus (A.S) aceleci davranarak öfkelenip kavmini terk edip hataya düştüğünü anlar. (Kur'an-ı Kerim: 37/139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146; 10/98, 68/48. Ayetler) Kapanî Deli Sefer Dede efsanesiyle, Hz. Yunus kıssası arasındaki benzerlikler oldukça dikkat çekicidir.

4. KAPANÎ DELİ SEFER DEDE EFSANESİ İLE HZ. YUNUS KISSASI ARASINDAKİ BENZERLİKLER

Yunus (A.S) Kıssası ile Kapanî Deli Sefer Dede efsanesindeki benzer noktaları şu şekilde ifade etmemiz mümkündür:

- Kapanî Deli Sefer Dede İstanbul'da yüz kişiye selam verip kendisini denize atar. Yunus (A.S) hak dine davet ettiği Ninova halkı kendisine itaat etmeyince onları arkasında bırakıp, bir gemiye biner ve denize açılır. Kapanî Deli Sefer Dede, Yunus (A.S) gibi kalabalığı ardında bırakıp denizdeki yolculuğuna başlamıştır.
- Kapanî Deli Sefer Dede bir balığın sırtında yüzerken gemiciler tarafından Cebeli Tarık Boğazı yakınlarında görülür ve gemiye alınır. Hz. Yunus'u (A.S) denizde bir balık yutar ve balığın karnında uzunca bir süre(7, 9 ya da 40 yıl) yaşar. Hz. Yunus, balığın karnında Cebeli Tarık Boğazı civarında seyahat eder. (*“Âhir ı kâr fakîr nehng karnında bir*

²¹ Yunus peygamber kıssası *Kitab-ı Mukaddes*'te de geçmektedir. Ancak, çalışmaya temel teşkil eden bölüm, *Kur'an-ı Kerim*'de geçen Hz. Yunus A.s. kıssası olacaktır. Kıssanın, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin dördüncü cildinde geçen bölümünden de istifade edilmiştir.

enbiyâyı hıfz edemeyüp dîvâne olup berk i hâtîf gibi Bahr i Sefîd içre şînâverlik ederek Sebte Boğazi'ndan taşra çıkup bahr i Muhît'e girer."²²⁾

- c. Kapanî Deli Sefer Dede'nin denizdeki yolculuğunda da yedi yıl ona refakat eden bir balıktır. Hz. Yunus'un (A.S) seyahati balığın karnında gerçekleşirken, Kapanî Deli Sefer Dede'nin yolculuğu balığın sırtında olmuştur. Kapanî Deli Sefer Dede de, Yunus(A.S) gibi Sebte Boğazi'nda balıkla deniz seyahatine devam eder.
- d. Hz. Yunus (A.S) balığın karnından ıssız bir sahile bırakıldıktan sonra, balık Hz. Yunus'u ziyarete gelir, Hz. Yunus balığı besler. (*...niçe sene nehr i Şatt içre şînâverlik edüp her bâr Hazret i Yûnus'u ziyârete gelüp Hazret i Yûnus bu mâhîye nafaka verirdi.*²³)
- e. Kapanî Deli Sefer Dede, gemiye binince balık da onları takip eder. Gemi, Cezayir Limanı'na yaklaşınca Kapanî Deli Sefer Dede'nin balığı bırakmasından olacak, balık kıyıya vurarak ölür. Dede'nin ricası üzerine gemiciler balığı gömerler.

Yunus (A.S) kıssası ile ilgili Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'sindeki rivayetlerden birinde Yunus (A.S) balığın karnından çıktığı yerde balık ölürken, bir diğer rivayette Hz. Yunus öldüğü an balığın da öldüğü söylenir. Kapanî Deli Sefer Dede efsanesinde ise Dede, balığın sırtından inip gemiye bindikten bir zaman sonra balık ölmüştür.

("Beher sene niçe bin yûnus balıkları bahr i Muhît'den bahr i Ummân'a ve bahr i Hürmüz'e andan nehr i Şattu'l-Arab'a girüp baş yukaru cânib i şimâle Bağdâd önünden geçüp şehir i Musul'da Hazret i Yûnus'u yudan mâhî-yi Yûnus'u ziyâret iddüp yine Şatt ile avdet etdiklerin niçe bin Şatt kelekçileri görmüşlerdir. Zîrâ Hazret i Yûnus, şehir i Musul'un Şattu'l-Arab şarkîsi tarafında balık karnından çıktığı mahalde medfûndur ve niçe sene mürûrundan balık dahi ölüp Hazret i Yûnus Nebî civârında kavm i Humeydiyye ki ümmet i Yûnus Nebî'dir, mezkûr balığı anlar Yûnus Nebî cenbinde defn etmişlerdir. {Bir rivâyetde "Hazret i Yûnus merhûm olduğu ân nûn ı Yûnus dahi ölüp cenb i Yûnus Nebî'de Humeydiyye kavmi yûnus balığın defn etmişlerdir." deyü yazmışlar."²⁴⁾

- f. Yunus (A.S) balığın karnından Allah'ın lütfuyla çıkıp kuru, ıssız bir sahilde hasta bir şekilde bir süre kalır.

"Biz onu balığın karnından, hasta bir hâlde çorak bir sahile attık."(Saffat,145. Ayet).

²² Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî(2002), Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, IV. Kitap, İstanbul, s. 299-301.

²³ Evliyâ Çelebi(2002), Age., s. 299-301.

²⁴Evliya Çelebi(2002), A.g.e., s. 299-301.

Kapanî Deli Sefer Dede, Cezayir'den gemicilerin yardımıyla Unkapanı'ndaki mekânına dönüşünde artık konuşamamaktadır, dili tutulmuştur.

- g. Yunus A.S. ile ilgili Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde²⁵ Yunus peygamber balığın karnından sahile bırakıldığında aç ve bitkin, ekmeğe muhtaç bir hâldedir. Betra halkı Musul pazarına geldiklerinde Hz. Yunus'u bitkin ve aç görünce ona izzeti ikramda bulunurlar.

Kapanî Deli Sefer Dede efsanesinde de Cezayir'den gemicilerin yardımıyla Unkapanı'ndaki mekânına dönüşünde Kapanî Deli Sefer Dede'ye Unkapanı sakinleri ikramlarda bulunur.

Her ne kadar Kapanî Deli Sefer Dede efsanesi ile Hz. Yunus (A.S) kıssasını karşılaştırmış olsak da, Kur'ân'da anlatılan kıssalar, tarihin bir döneminde gerçek hayatta yaşanmış olaylardır ve kıssalarda konu edilen peygamberin manevî yolculuğunun temsilleri olduğu bilinen bir gerçektir. Bu manevî yolculuğu her peygamber farklı biçimlerde yaşar. Ancak yaşanan simgesel yolculuğun ardındaki hakikat ve hikmetler benzerdir. Hz. Yunus'un (A.S) seyr u sülûku gece, deniz ve balıkla sembolize edilmiştir.

“Elbette onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Bu (Kur'ân ve dolayısıyla bu bilgiler), uydurulacak bir söz değildir. Ancak kendinden öncekinin doğrulanması, her şeyin açıklaması ve inananlar için bir kılavuz ve rahmettir.” (Yûsuf Suresi, 12. Ayet)

Kıssalar, ebedî olmayan akıl sahibi insanoğluna -bu âlem ve sonsuzluklar diyarı öte âlemdeki saadeti için- dersler çıkarabileceği ibretler sunar:

“Balık olayının kahramanını da hatırla; hani o, öfkelenerek(halkından) ayrılmış ve kendisine güç yetiremeyeceğimizi sanmıştı. Ancak o, karanlıklar içinde: “Senden başka ilah yoktur. Sen bütün eksikliklerden uzaksın! Ben kuşkusuz, zalimlerden oldum.” diyerek (Rabbine) seslenmişti.” (Enbiyâ Suresi, 87. Ayet) ayetindeki ibret tablosunu bu kıssada net bir şekilde görürüz.

5. EFSANEDE GEÇEN MEKÂN VE ŞAHİS İSİMLERİ

²⁵ Ve niçe tevârîhde ve tevârîh i Mıkdîsî'de Hazret i Yûnus'un bu şehri i Akra'da Humeydiyye kavmi ümmetlerinden hoşnûd olup bu Akra'ya gelüp yedi sene sâkin olup niçe mu'cizeler gösterüp halkı îmâna da'vet ettiğün tahrîr edüp niçe mu'cizelerin tahrîr etmişler. Evvelâ, Mu'cize i Yûnus Nebî: Bu kal'a i Akra kur-bünde medîne i Nenîvâ ki Hazret i Yûnus anda meb'ûs olmuştur. Ana karîb dağlar içre üç sâ'atde Beled i Betra nâm bir kend i sağır vardır. Bu kend halkından Hazret i Yûnus asrında îmân getiren Humeydiyye kavminden idiler. Çünkü Hazret i Yûnus balık karnından çıkup şiddet i hârda aç u zâc ve bir nâna muhtâc kalınca bu mezkûr Betra halkı şehri i Musul bâzârına gelmişlerdi. Hazret i Yûnus'u bu hâlde görüp bir hayli i'zâz u ikrâm edüp bir nânpare verüp Hazret i Yûnus'u toylayup kal'a i Akra'ya andan Beled i Betra'larına getirüp ta'zîm ü tekrîm ederler. Hazret i Yûnus bunlardan mahzûz olup hayr du'â edüp bu kavme bir âsiyâb ı dakik binâ edüp “İnkırâzu'-devrân mü'ebbed ola!” deyü du'â eder. Hâlâ ol değırmân Beled i Betra hâricinde zâhir ü bâhirdir.

Kapanî Deli Sefer Dede efsanesinde dikkati çeken bir diğer husus da yer ve şahıs isimleridir. Unkapanı, Sebte Boğazı ve Cezayir, Dede'nin seferi boyunca zikredilen yerlerdir.

Kapanî Deli Sefer Dede'nin 1600'lü yıllarda yaşamış²⁶ olduğu rivayet edilir. Bu dönem Cezayir'in Osmanlı eyaleti olduğu yıllara tekabül eder. 1516-1830 tarihleri arasında Cezayir'in büyük bir kısmı Osmanlı Devleti'nin idaresi altında bulunmuştur. *“Evliya Çelebi döneminde, bu gün Cezayir olarak bilinen ülkenin tamamı Osmanlı İmparatorluğu kontrolünde değildi. Osmanlı idaresindeki bölgeler daha çok kıyı şeridinde ve kıyı şeridi ile sıkı ekonomik ilişkiler kuran alanlarda bulunuyordu.”*²⁷

Cezayir, o dönemde önemli bir liman bölgesidir. Efsanede bu bölgenin(Cezayir ve Cezayir Limanı) isminin geçiyor olması bu anlamda tesadüf olmasa gerekir.

Efsanede adı geçen kişi isimleri: Unkapanı'nda Ekmekçi Ali Çelebi isimli bir fırıncı, kalyonla Cezayir seferine çıkan Kara Hoca ile Alî Peçenoğlu adlı iki denizci ve İstanbul'un bir başka divanesi Horosi Dede'nin, Kapanî Deli Sefer Dede'nin menkıbevî hayatında isimleri geçmektedir.

Denizciler, Dede'nin balığın sırtındaki mucizevî yolcuğuna şahit olup dedeyi gemilerine aldıktan sonra balık da Cezayir Limanı'na kadar onları takip eder. Denizcilerle, Sefer Dede limana yaklaştıklarında, Dede'nin sırrının ifşa olması sebebiyle balık ölür ve kıyıya vurur. Sefer Dede'nin ricası üzerine kalyoncular, balığı gömerler. Keramet ehli Kapanî Deli Sefer Dede'nin mucizevî hallerine şahitlik eden Kara Hoca ile Alî Peçenoğlu adlı denizciler yedi yıl haber alınamayan Sefer Dede'yi kalyonla²⁸ Cezayir'den İstanbul'a götürdüklerinde Dede artık konuşmamaktadır. Sırrı ifşa olan divanenin başından geçenleri Kara Hoca ile Alî Peçenoğlu naklederler. Bu iki denizci âdeta Sefer Dede'nin sükûtunda onun dili olmuşlardır.

Efsanede ismi geçen bir diğer divâne de Horosi Dede'dir. Horosi Dede'nin, Horosan erenlerinden, fetih ordusundaki Allah dostu yetmiş yedi ulu sultandan biri olduğu rivayet edilir. Fatih Sultan Mehmet, fetihten önce mana erlerinden himmet rica eder. Dedeye verilen Horoz lakabı, fetih sırasında her saat başı horoz gibi çırpınarak “Kalkın ey gâfiller!” diye nida edip gazaya katılan Müslümanları uyandırmasından gelmektedir. Fethe katılıp gazi olan Horosi Dede, Unkapanı dışındaki türbesinde yatmaktadır ve yanı başına bir çeşme yaptırılır.²⁹

²⁶ERKEN, Belemir (2015), Dil Sükûtta Eller İcraatta: Osmanlı Sarayı ve Toplumunda Dilsizler, Yüksek Lisans Tezi, s.45.

²⁷KADIOĞLU, Muhsin(2017), *Agm*, s. 3.

²⁸ Kalyon: Yelkenle ve kürekle yol alan savaş gemilerinin en büyüğü.

²⁹,KOLTAŞ, Nurullah (2016), İstanbul'un 100 Divanesi, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür AŞ. Yayınları, İstanbul, s. 22-23.

Sefer Dede'nin mezarı da, Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'de verdiği bilgiden anlaşıldığı üzere, Horosi Dede'nin türbesinin yanında olmalıdır. Horosi Dede'nin türbesi, Yavuzer Sinan Camii'nin³⁰ dış avlusunun bahçesindedir. Cami, Fatih Sultan Mehmet'in alemdarlarından Yavuzer Sinan tarafından, fethin ardından Suriçi İstanbul'da ilk inşa ettirilen ibadet mekânlarından biridir. Caminin vakfiyesi miladi 1484 tarihlidir ve Sağrıçılar Cami olarak kayıtlıdır³¹. Günümüzde Sağrıçılar Camisi'nin bahçesinde, camiyi yaptıran Yavuzer Sinan'ın kabri³² ve Horosi Dede Türbesi³³ vardır. Yapılan araştırmada hazirede üç mezar taşı olduğu tespit edilmiştir. Ancak mezar taşlarından bir tanesinin kitabesinin büyük bir kısmının zaman içinde toprağın alt tarafında kaldığı düşünülmektedir³⁴. Mezar taşının kime ait olduğu bilgisine ulaşılamadığından, bu mezar taşı üzerinde ayrıntılı bir tetkikin yapılması gerekmektedir. Kapanî Deli Sefer Dede'ye ait mezarın caminin dış avlusunun bahçesindeki hazirede olup olmadığı araştırılacaktır.

Bilindiği üzere, efsaneleri diğer anonim halk edebiyatı türlerinden ayıran en belirgin özelliği onu anlatanın da dinleyenin de ona inanmasıdır. Efsanelerde yer ve şahıs isimlerinin veriliyor olması inanç noktasında efsaneleri daha etkili kılar. Kapanî Deli Sefer Dede efsanesinde dedenin yaşadığı yer olan Unkapanı, balık ile seferinde görüldüğü yer olan Sebte Boğazı(Cebeli Tarık) ve Cezayir, Cezayir Limanı gibi mekân isimleri ile kişi isimlerinin net bir şekilde verilmiş olması bu anlamda önemli olduğu kadar, divanenin menkıbevî hayatını da daha gerçekçi kılmaktadır denilebilir.

6.SONUÇ

Çalışmaya temel teşkil eden Kapanî Delî Sefer Dede efsanesiyle Hz. Yunus (A.S) kıssası arasında tespit edilen ortaklıklar, bizleri belleğimizin bağlantılı olduğu ilâhî aklın tek dünyasına/arketiplere götürmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de: *“Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde gerçekleşecek hiç bir musibet yoktur ki, Biz onu varlığa getirmeden (yaratmadan) önce, bir Kitap'ta olmasın! Bu, Allah'a göre*

³⁰ Bakımız: Resim 1, 2.

³¹GÖNCÜOĞLU, Sema (2015), Osmanlı Dönemi Unkapanı Semti Tarihi, Yüksek Lisans Tezi, s.46.

³² Bakımız: Resim 4

³³ Bakımız: Resim 3

³⁴ Bakımız: Resim 5

kolaydır.” (Hadîd Suresi, 22. Ayet) ayetinde açıkça görülmektedir ki olabilecek her şey kuvve (taslak) hâlinde vardır ve Allah’ın yaratmasıyla fiil hâline dönüşür.

Efsanenin çözümlenmesiyle tespit edilen ortaklıklar, aynı zamanda efsanelerin oluşumunda ona kaynaklık eden dinî ve mitolojik köklerden beslenmiş olmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu benzerlikler arketiplerin, insan bilinç dışındaki derin izlerinin efsanelerdeki birebir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Kapanî Deli Sefer Dede efsanesinde *ateş, deniz ve balık* sembolleri Türk mitolojisindeki önemli sembolik unsurlar olarak dikkati çekmektedir.

Tayy-i zaman ve tayy-i mekân hâllerini İstanbul ve Cezayir seferinde, bir balığın sırtında gerçekleştiren Kapanî Deli Sefer Dede’nin hayatı hakkında maalesef ayrıntılı bilgilere ulaşılamamaktadır.

Hz. Yunus (A.S) kıssasıyla pek çok ortak noktada buluşan Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’nde yer alan keramet ehli Kapanî Deli Sefer Dede’nin efsanevî hayatı, onu İstanbul’un divanelerinden biri olarak kolektif hafızada bugünlere taşımıştır.

KAYNAKLAR

- BACHELARD, Gaston (1999), Ateşin Tin Çözümlemesi, Ankara.
- BAYAT, Fuzuli (2007), Türk Mitolojik Sistemi, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- BURCKHARD, Titus (1997), Aklın Aynası, İnsan Yay., İstanbul.
- CAMPBELL, Joseph (2000), Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- ÇAĞLAR, Birsal (2008), Türk Mitolojisinde Dört Unsur ve Simgeleri Üzerine Bir İnceleme, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ERKEN, Belemir (2015), Dil Sükûta Eller İcraatta: Osmanlı Sarayı ve Toplumunda Dilsizler, Yüksek Lisans Tezi.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zillî(2002), Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, (Haz: S. A. Kahraman, Y. Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, I. Kitap, İstanbul.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zillî(2002), Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, IV. Kitap, İstanbul.
- FROMM, Erich(1990), Rüyalar Masallar Mitoslar (Sembol Dilinin Çözümlemesi), Artan Yayınları, İstanbul.
- GEZGİN, Deniz (2007), Hayvan Mitosları, Sel Yay., İstanbul.
- GÖNCÜOĞLU, Sema (2015), Osmanlı Dönemi Unkapanı Senti Tarihi, Yüksek Lisans Tezi.
- JACOBI, Jolande (2002), C.G. Jung Psikolojisi, İlhan Yayınları, İstanbul.
- KADIOĞLU, Muhsin (2017), “Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Cezayir Kelimesinin Kullanım Şekilleri”, Farklı Bakış Açılı ile Cezayir’de Türk-Osmanlı Dönemi ve Mirası(1516-1830) Uluslararası Sempozyumu, 13-14 Aralık, Cezayir.
- KARA, Mustafa (2011), Bireysel ve Toplumsal Açından Kur’ân Kıssaları, Doktora Tezi.
- KOLTAŞ, Nurullah (2016), İstanbul’un 100 Divânese, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür AŞ. Yayınları, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1990), İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin (2012), Türk Mitolojisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZDEMİR, Ahmet (2007), Vahiy Sürecinde Yunus Peygamber Kıssası, Yüksek Lisans Tezi.
- ÖZTEKİN, Ayşe (2011), “İbn-i Ârabi’nin Âyân-ı Sabite”si ile Jung’un Arketip’leri Üzerine Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- PEARSON, Carol S. (2003), İçimizdeki Kahraman, Akaşa Yay., İstanbul.
- ROUX, Jean Paul (2002), Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Kabalcı Yay., İstanbul.
- SALTİK, Mehmet (2005), Kuş Dili Kılavuzu, Hermes Yayınları, İstanbul.
- ŞİMŞEK, Esmâ (2011), “Kahramanın Erginleşme Sürecinde Balığın Rolü ve Bu Bağlamda Balıklı Efsanesi”, Tarihi ve Kültürüyle II. Zile Sempozyumu, 6-11 Ekim, Zile.

İnternet Kaynakları:

hwww.evliyalar.net/esrar-baba-k-s Erişim Tarihi: 14.03.2018

<https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/> Erişim Tarihi: 06.10.2017

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts Erişim Tarihi: 15.03.2018

https://books.google.com.tr/books/about/Efsane_Mitoloji.html?id=nQE2DwAAQBAJ&redir_esc=y Erişim Tarihi: 11.12.2017

<http://www.hayalleme.com/yavuz-er-sinan-77-yil-once/> Erişim Tarihi: 10.02.2018

Ek 1: Resimler

Resim 1: Yavuzer Sinan Camisi 1936

Resim 2: Yavuzer Sinan Kabri ve Horosi Dede Türbesi

Resim 3: Horosi Dede'nin Mezar Taşı Kitabesi
Resim 4: Yavuzer Sinan'ın Mezar Taşı Kitabesi

Resim 5: Kapanî Deli Sefer Dede'ye Ait Olabileceği Düşünülen Mezar Taşı